

Anlama Modelleri

Prof.Dr.Firdevs GÜNEŞ

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Özet

Dünyamızda 1900'lü yıllardan bu yana öğrencilerin anlama becerilerini nasıl geliştirdikleri üzerinde yoğun araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar sonucu çeşitli anlama modelleri geliştirilmektedir. Bu modeller geleneksel, bilişsel ve yapılandırıcı olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Geleneksel modeller anlamaya metinden oluşturulan ürün olarak yaklaşmakta ve bir metni okuduktan sonra zihinde kalan bilgilerle ilgilenmektedir. Metin sonunda verilen sorularla bunların içeriğini ve düzeyini saptamaya çalışmaktadırlar. Bilişsel modeller anlama süreçlerine yoğunlaşmakta, bir metni okurken bilgilerin nasıl alındığı, anlaşıldığı ve zihne nasıl yerleştirildiği üzerinde durmaktadırlar. Yapılandırıcı modeller ise anlama becerilerini geliştirmeye odaklanmakta, bunun için anlama süreçleri, geliştirilecek beceriler, uygulanacak yöntem ve teknikleri belirlemeye çalışmaktadırlar. Bu gelişmeler eskiden bu yana okullarda uygulanan geleneksel modellerin terk edilmesini, yerini bilişsel ve yapılandırıcı anlama modellerinin almasını getirmektedir. Günümüzde yapılandırıcı modellerden etkileşimsel ve süreçsel anlama modeli yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu modellerde öngörülen yöntem ve tekniklerle öğrencilerin anlama becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ülkemizde yeni Türkçe öğretim programında bu modellerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *anlama, anlama modeli, Türkçe*

Comprehension Models

Abstract

Since 1990s, intensive researches have been carried out on how students' understand a text and how they improve their comprehension skills. Various comprehension models have been developed as a result of these researches. These models are grouped as traditional, cognitive and constructivist models. Traditional models approach comprehension as a product formed from the text and they are interested in the information that is left in mind after reading a text. These models try to determine the content and level of comprehension via questions given at the end of a text. Cognitive models focus on the processes of comprehension and they are interested in the process of how information is received, understood and accommodated in mind. Constructivist models, on the other hand, focus on improving comprehension skills and try to determine the comprehension processes, the skills to be developed and the methods and techniques to be used. These developments necessitate stopping utilization of traditional models and replacing

them with cognitive and constructivist comprehension models. Interactive and procedural comprehension models, which are among constructivist models, are widely used models today. In these models, students' comprehension skills are tried to be developed via the envisaged methods and techniques. These models are utilized in the new curriculum language Turkish in Turkey.

Keywords: *comprehension, comprehension model, Turkish*

Giriş

Son yıllarda dünyamızda bilgi hızla artmakta ve kısa sürede yayılmaktadır. Bu durum bireylerin günde on saat boyunca bilgi almasına ve yüz milyondan fazla kelimeyle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bireylerin aldıkları bu bilgileri iyi anlamaları ve sorgulamaları için anlama becerilerini üst düzeyde geliştirmeleri gerekmektedir. Anlama becerileri, bilgiyi alma, işleme, düşünme, sorgulama, sorun çözme gibi süreçleri etkilemekte, bilginin kullanımını ve üretimini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren anlama becerilerini geliştirmeye önem verilmeli, öğrenmeyi yaşam boyu sürdürmeleri ve bilgi çağının yeniliklerine uyum sağlamaları kolaylaştırılmalıdır.

Anlama konusunda son yıllarda psikoloji ve eğitim alanında önemli araştırmalar yapılmış, anlama işlem ve süreçlerini ayrıntılı olarak açıklayan, anlama konusundaki bilgileri yenileyen sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmalar sonunda bilişsel psikoloji alanında zihinsel işlemlerin karmaşıklığını ortaya koyan çeşitli anlama modelleri geliştirilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine anlama sürecinin aşamaları ve öğrenciye kazandırılacak becerileri saptamaya yönelik araştırmalar yapılmıştır. Anlama sürecinde kullanılacak yöntem ve teknikler üzerinde durulmuştur. Çeşitli deneysel çalışmalar sonunda anlama becerilerini geliştirmek için açıklamalı eğitim yöntem ve tekniklerinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı deneysel çalışmalarda ise eğitimin alışılmış biçimde yürütüldüğü geleneksel sınıflardaki öğrencilerin anlama düzeyleri ile anlama eğitimi verilen sınıflardaki öğrencilerin anlama düzeyleri karşılaştırılmıştır. Anlama eğitimi verilen sınıflarda öğrencilerin üst düzeyde başarılı oldukları ortaya çıkmıştır. Geliştirilen anlama becerilerinin sonraki yıllarda da sağlam ve kalıcı olduğu gözlenmiştir. Böylece anlamanın bir öğrenme alanı olarak ele alınması, öğrencilere küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Bu çalışmada anlama modelleri, süreçleri ve becerilerini geliştirme üzerinde durulmaktadır.

Anlama Nedir?

Anlama kavramı geniş bir alanı kapsamaktadır. Bunlar sözlü anlama, yazılı anlama, görsel anlama, matematiksel anlama gibi sıralanabilir. Ancak anlama denilince genellikle okunan bir metni anlama ya da yazılı anlama anlaşılmaktadır. Okunan bir metni anlamanın uzun bir tarihi geçmişi vardır. Yazının bulunmasıyla birlikte gündeme gelen bu kavram zamanla "yorumlama ve kavrama" anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. Sözlüklerde ise anlama

kavramının içeriği farklı biçimlerde açıklanmaktadır. Örneğin bazı Türkçe ve yabancı sözlüklerde;

- *Canlının herhangi bir nesnenin bilincine varmasını ya da onunla ilgili bilgileri edinmesini sağlayan süreç,*
  - *Olay ve varlıkların anlamını kavrayabilme (Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, 1974),*
  - *Bir kavramın öğelerini birleştirerek anlamlı bir bütün oluşturma ya da bir simge, söz ya da anlatımın anlamını kavrama (Yöntembilim Terimleri Sözlüğü, 1981),*
  - *Bilgileri öğrenme, herhangi bir fikirden anlam çıkarabilme (Petit Robert,2000),*
  - *Bir mesajın veya işaret sisteminin anlamını fark etme (Petit Robert,2000),*
- olarak açıklanmaktadır.

Bu açıklamalarda da görüldüğü gibi bazı tanımlar anlamının süreç boyutuna,bazıları ürün boyutuna bazıları da her ikisine yönelmektedir. Ürün olarak anlama, bir metni okuduktan sonra zihinde kalan ya da hatırlanan bilgiler olmaktadır. Süreç olarak anlama, okuma yoluyla alınan bilgileri çeşitli zihinsel işlemlerden geçirerek yeniden anlamlandırma işlemidir. Bu süreçte çeşitli dil ve zihinsel beceriler devreye girmekte, okuma yoluyla alınan bilgiler zihinsel kavramlara çevrilmektedir. Bu işlemlerin sürekli yapılması bireyin anlama modeli ve becerilerini geliştirmektedir. Anlama becerileri bütün disiplinlerin öğrenilmesinde anahtar durumunda olmakta ve bireysel gelişmeye doğrudan katkı sağlamaktadır. Anlama becerileri okul öncesi dönemde dinleme, görsel okuma ve konuşma yoluyla, okul yıllarında ise okuma ve yazma yoluyla aşamalı olarak geliştirilmektedir.

Anlama Modelleri

Eskiden “metni anlama” denilince genellikle dinî metinleri anlama anlaşılıyor ve bu alanda çalışmalar yapılıyordu. Ardından “anlama” felsefe çalışmaları içinde ele alınmaya başlandı ve 20. yüzyıla kadar felsefenin çalışma konusu oldu. Çok geçmeden 20. yüzyılın ikinci yarısında önce dil bilimciler sonra psikolinguistik uzmanları, metni anlama konusuna eğildiler. Bilişsel psikoloji alanında ilk anlama modelleri geliştirilmeye başlandı. Johnson-Laird, 1983 yılında “bir metni anlamak için metinle ilgili zihinsel bir modelin gerekli olduğunu” öne sürdü. Van Dijk ile Kintsch (1983) anlama için bir zihin modeli ya da “durum modeli” önerdiler. Bu süreçte “metinleri anlamak için okuyucunun ön bilgileri ile metindeki bilgilerin bütünleştirilmesi gerekir” görüşü gündeme geldi (Fayol ve Gaonac'h, 2003). Bu şekilde başlayan anlama modeli geliştirme çalışmaları günümüzde de sürmektedir. Bunların bir kısmı bilişsel psikoloji laboratuvarlarında bir kısmı da okuma alanında yürütülmektedir (Sylvestre, 2006, Mbengone Ekouma, 2006).

Anlama konusunda karşımıza üç grup model çıkmaktadır. Bunlar geleneksel, bilişsel ve yapılandırıcı anlama modelleri olmaktadır. Geleneksel modeller, alanda yaygın olarak bilinen eski modellerdir. Bilişsel modeller anlama işlemlerini bellek çalışma sistemiyle ilişkilendiren modellerdir. Yapılandırıcı modeller ise anlamayı süreçsel ve etkileşimsel olarak ele alan, öğrencilerin anlama becerilerini geliştirmeyi amaçlayan modellerdir. Bunlar aşağıda açıklanmaktadır.

Geleneksel Anlama Modelleri

Geleneksel anlama modelleri dünyamızda kullanılan en eski modellerdir. Bu modeller geleneksel dil öğretim yaklaşımlarıyla birlikte kullanılmıştır. Geleneksel yaklaşıma göre dil kurallardan oluşur. Dil kurallarını öğrenen kişi dili iyi kullanır. Bu nedenle dil öğretiminde öncelik dil bilgisi kurallarına ve kelime öğretimine verilir. Dil bilgisi konuları belirli bir sıra içinde aşamalı olarak öğretilir. Öğretim sürecinde dilin temel kuralları, kavramları, kelime ve cümle yapıları üzerinde önemle durulur(Güneş,2013).Bu yaklaşıma göre anlama “yazıların şifresini çözme” olarak ele alınır. Metni anlamak için kelimelerin anlamını iyi bilmek, metni defalarca ve sesli okumak gereklidir. Bu nedenle kelime ve metin inceleme çalışmalarına çok önem verilmiş, kelimelerin özellikleri ve anlamları derinlemesine incelenmiştir. Bu uygulamalarla anlamamanın gerçekleşeceği düşünülmüş, öğrencilerin metinleri nasıl anladıkları üzerinde durulmamıştır.

Anlama çalışmalarında ise “okumak anlamaktır.” görüşü benimsenmiştir. Bunun için metin merkeze alınmış, öğrencilere önce metnin bütünü giderek ayrıntıları incelenmiş ve okuduklarını yorumlayarak anlamaları istenmiştir. Metnin ayrıntılı incelenmesinin öğrencilerin anlama becerilerini geliştireceği düşünülmüştür. Bu uygulama zamanla öğrencilerin metni anlamasını değil metnin anlamını ezberlemesini getirmiştir. Böylece öğrencinin anlama becerilerini geliştirme ikinci planda kalmıştır.

Görüldüğü gibi geleneksel modellerde anlamaya ürün olarak bakılmış, bir metni okuduktan sonra zihinde oluşan bilgiler üzerinde durulmuştur. Bu bilgilerin türü, niteliği ve düzeyi önemli olmuş, okullarda bunları artırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Öğrencilerden metni anlamaları için kelimelerin anlamını iyi bilmeleri ve metni defalarca sesli okumaları istenmiştir. Metnin sonundaki anlama sorularında ise metinde yer alan bilgi ve ayrıntılara yer verilmiştir. Bu uygulamalarda metni anlama ile ezberleme arasındaki fark açık değildir. Öğrencinin metindeki bilgileri aynen tekrarlaması “anlama” olarak değerlendirilmiş, ne kadar çok bilgi hatırlarsa “o kadar iyi anlamış” sayılmıştır. Bu uygulama uzun yıllar sürdürülmüştür.

Bilişsel Anlama Modelleri

Dünyamızda uzun yıllar geleneksel yaklaşımla yapılan dil öğretimi alanda ciddi sorunlara neden olmuş ve 1970-1980 yıllarında yeni arayışlar başlamıştır. Bu sırada bilişsel psikoloji araştırmaları ve Avrupa Konseyinin çalışmaları, bilişsel, kavramsal-işlevsel, iletişimsel gibi yeni yaklaşımları gündeme getirmiştir. Bu yaklaşımlarda öğrencilere dilin kurallarını değil dilin kullanımını öğretme temel alınmıştır. Bu yaklaşımlara göre dil bir iletişim aracıdır. İletişimi geliştirmek için dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dil becerilerini geliştirme üzerinde durulur. Bilgi işleme ve anlama süreçleri belleğin çalışma sistemiyle açıklanır. Bilgiler zihnin çeşitli bölgelerinde yer alan belleklerde sistemli olarak işlenir.Önce duysal belleklerde ardından hızlı bellekte işlenen bilgiler uzun süreli bellekte depolanır. Bellek kayıt sistemi sadece öğrenilenleri depolamakla kalmaz aynı zamanda bilgileri yorumlama, anlama, aktarma gibi işlemlerini de yapmaktadır. Bütün öğrenme etkinliklerinin temelini oluşturan belleklerin görevi ezbere öğrenme değil, bilgiyi işleyerek anlamlı

öğrenmedir. Bilişsel psikoloji alanında bu anlayıştan hareketle çeşitli anlama modelleri geliştirilmiştir.

Bilişsel psikoloji araştırmacıları, okumanın zihinde nasıl gerçekleştiği, okuyucuların yazılı bir sistemdeki harf, hece, kelime gibi öğeleri otomatik ve doğru bir şekilde nasıl aldıkları ve çözümledikleri, okuduklarını anlamak için ön bilgilerini ya da şemalarını nasıl kullandıkları, hangi stratejileri nasıl geliştirdikleri ve kullandıkları konularıyla ilgilenmişlerdir. Bu çalışmalarla anlama işlem ve sürecinin çeşitli yönlerine ışık tutmaya çalışmışlardır. Araştırmalarda “Anlama nasıl gerçekleşmektedir? Anlamayı etkileyen süreçler nelerdir? Okuyucular bir metne dayalı zihinsel görüntüleri nasıl oluşturuyorlar? Bu zihinsel görüntü ya da durum modeli veya zihinsel yapı nedir?” sorularına cevap aramışlardır. Van den Broek, Young, Tzeng ve Linderholm (2004) metinleri anlama konusuna eğilen bilişsel psikoloji araştırmalarını ve bu araştırmalara dayalı modelleri üç döneme ayırmaktadır. Bu modeller ve amaçları aşağıdaki tabloda verilmektedir (Sylvestre, 2006).

Bilişsel Anlama Modelleri

Dönem	Amaç	Modeller
1	Bir metni okuduktan sonra zihinde depolanan bilgileri belirleme.	- Graesser ve Clark, 1985 - Van Dijk ve Kintsch, 1983 - Kintsch, 1988, 1998
2	Metni anlama sırasında etkili olan zihinsel süreçleri belirleme.	- Kintsch, 1988, 1998 - Gernsbacher, 1990 - McKoon ve Ratcliff, 1992
3	Zihinde depolanan bilgilerle, anlama sırasında etkili olan zihinsel süreçler arasındaki ilişkileri inceleme.	- Goldman, Varma ve Côté, 1996 - Van den Broek, Risden, - Fletcher ve Thurlow, 1996

a. İlk Dönem Anlama Modelleri

Bilişsel psikoloji alanında metni anlama konusunda ilk araştırmalar 1970’li yıllarda görülmektedir. Bu araştırmalarda Rumelhart(1980) tarafından önerilen şema teorisinden çok etkilenilmiştir. Bu nedenle araştırmalar bir metni okuduktan sonra okuyucunun belleğinde depolanan bilginin durumuna yoğunlaşmıştır. Okunan metinden zihinsel görüntülerin ve ya bilgilerin nasıl seçildiği, bazı dilsel ipuçların ve metinsel bağlantıların nasıl işlendiği üzerine eğilmişlerdir. Anlama işlemi sonunda belleğe alınan bilginin nasıl düzenlendiğini tanımlamışlardır. Bu konuda en iyi bilinen model van Dijk ve Kintsch tarafından 1983 yılında geliştirilen anlama modelidir. Aşağıda önce şema teorisi verilmekte ardından anlama modeli açıklanmaktadır.

Şema Teorisi: Bilişsel yaklaşıma göre dışarıdan alınan bilgiler önce duyuşsal belleklere gelmekte, oradan hızlı belleğe alınarak işlenmekte ve kodlanarak uzun süreli bellekte depolanmaktadır. Bilgi belleklerde işlenerek ve değişerek ilerlemektedir. Psikolojideki çoğu araştırmacı bir bilginin zihin sistemindeki yolculuğunu araştırmış ve tanımlanmıştır. Duyusal kayıt sırasındaki bilgiler, hızlı bellekte kodlanmış bilgiler ve yavaş bellekte de depolanmış bilgiler olmaktadır. Uzun süreli bellek bilgilerin depolandığı bellek olarak bilinmektedir. Ancak bu depolama işlemi rastgele ve dağınık değildir. Bu belleğin en önemli özelliği, bilgileri çeşitli ve farklı biçimlerde düzenlemesidir. Düzenlemede anlam ağları, şemalar ve zihinsel modellerden yararlanılmaktadır (Alamargot, 2001).

Bir "anlam ağı" kavramlardan oluşan zihin yapısı olarak tanımlanır. Bu aę içinde kuş, kedi, hayvan, tüy, kanat, kuyruk gibi kelimeler anlam ilişkilerine göre birbirine bağlanır. Örneğin kedinin kuyruğu, kuşun kanatları gibi. Farklı kavramlar birbirine bağlanarak anlam kategorileri oluşturulur. Anlam ağları ya da kavramları birleştiren ağlar, dünya hakkında bütün bilgilerimizi düzenleyen, özel bir zihin yapısı oluştururlar. Zihnimiz bu kavram ağlarını kullanarak bilgileri hızlı biçimde işler ve genişletir.

Zihinsel şema ise zihnimizdeki bilgilerin düzenlenme ve kullanma biçimlerini içeren yapılardır. Zihnimizde çok sayıda zihinsel şema vardır. Örneğin olay şeması zihinsel şemaya iyi bir örnektir. Yazarlar, öyküleyici bir yazıda üç büyük aşama "serim, düğüm, çözüm," (olayların sunuluşu, etkileri ve çözümlenmesi) verirler. Yazılarını bu çerçevede oluştururlar. Okuyucular öyküleyici bir yazıyı okurken öyküleyici anlatım şemasını kullanırlar. Olay şeması okuyucuya bir metnin planını ve içeriğin sunuluşunu izlemeye izin verir. Buna göre zihinsel şema başlangıçta olayların sunuluşunu izler, yazıyı okudukça yazının etkisiyle olayları ve olayların çözümüne yönelir. Zihinsel şemalarda çeşitli bilgi ve aşamaları içeren süreçler vardır. Öğrenci bu aşamalara uyum sağlar ve giderek geliştirir. Örneğin bir araba kullanma şemasından hareketle arkadaşının otomatik arabasını kullanma gibi. Günlük yaşamda çok sayıda zihinsel şema geliştiriyor ve kullanıyoruz. Örneğin sorun çözme şemaları gibi. Zihinsel şemalar öğrenciye zor ve güç durumlarda bir düşünme biçimi sunarlar, ne yapacağı hakkında yönlendirirler. Hatta bir olayın anlaşılması için tahmin, çözümleme gibi seçenekler sunarlar. Okuma sürecinde ise şemalar, öğrencinin amaçlarına yönelik bilgileri araması, seçmesi ve düzenlemesi için bir çerçeve verirler(Alamargot, 2001).

Zihinsel şema kavramından hareketle oluşturulan zihinsel şema teorisi eğitim alanında 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu teori iki temel soru üzerinde yoğunlaşmakta ve açıklamaya çalışmaktadır. Bunlar; "bilgi insan zihninde nasıl depolanır? ile yeni bilgiler ön bilgilerle nasıl bütünleştirilir?" soruları olmaktadır. Bireyin nasıl öğrendiği, öğrendiklerini nasıl değiştirip geliştirdiği ve nasıl kullandığını da açıklamaya çalışmaktadır. Şema teorisine göre bireyler öğrendikleri bilgileri kendileri için ifade ettiği anlama ve öneme göre zihinlerine yerleştirmekte ve düzenlemektedir. Bilgiler insan zihninde sözlükteki kelimeler gibi toplanmaz veya yerleştirilmez. Her bireyin süreçler, beceriler, yerler, kişiler, nesnelere ve dil hakkındaki şemaları farklıdır. Bu şemalar bireyselleştirilmiştir. Bu nedenle bir metni anlama ve yorumlama bireylerin zihinlerindeki şemalara göre değişmektedir. Şema teorisine göre, metindeki ana ve yardımcı fikirlerle ilgili ön bilgilerimiz ve deneyimlerimiz, metni anlama ve hatırlama becerilerimizi etkilemektedir.

Anlama Modeli: Van Dijk ve Kintsch 1983 yılında şema teorisine dayanan bir anlama modeli önerdiler. Bu modelde metni anlamak için şema teorisine ek olarak küçük ve büyük yapı süreçlerinden bahsedilmektedir. Üç düzeyi içeren bu anlama modelinde, metin yapısı, metnin temeli ve durum modeli yer almaktadır. Metin yapısı zihinsel görüntü oluşturmak için en temel öğedir. Metindeki bilgilerin anlamsal ve sözlüksel incelemesine uygundur. Metnin temeli ise metnin anlamsal görünümüdür. Küçük yapı ve büyük yapı olmak üzere iki düzeye ayrılır. Durum modeli bir metni yorumlamak için okuyucu tarafından harekete geçirilen ve kullanılan mevcut tematik bilgilerin tümü ile okunan metinden alınan bilgileri içermektedir.

Bu anlama modeliyle van Dijk ve Kintsch (1983) bellekte bilgilerin düzenlenmesine ilişkin çeşitli bilgiler sundular ve anlamının nasıl olduğunu açıkladılar. Ayrıca metnin büyük ve küçük yapılarına ilişkin bazı kurallar ve stratejiler önerdiler. Ancak bu modelde anlama işlemlerini açıklarken anlamayı etkileyen süreçlerle fazla ilgilenmediler.

b.İkinci Dönem Anlama Modelleri

Bu dönem araştırmalar metni anlamada etkili olan zihinsel süreçlere odaklanmıştır. Araştırmacılar okuma sonrasında zihinde kalan anlama ürünü yerine anlama süreçlerine yönelmiştir. Bu araştırmalar okuyucunun metindeki bilgileri nasıl işlediği ve anladığını saptamak için yapılmıştır. “Okuyucu bir metni okurken hangi bilgileri aktifleştirmekte, hangi süreçleri belirlemekte, bunu etkileyen süreçler nelerdir?” soruları ikinci dönem araştırmaların konusu olmuştur. Bu araştırmaların ilerlemesi okuma sırasında dikkat kaynaklarına önem verilmesidir.Yani okuma sırasında bireyin metni anlamak için gerekli öğelere dikkatini yoğunlaştırması üzerinde durulmuştur. Kısaca ikinci dönem araştırmalar, metinleri anlama etkinliğinin merkezine okuyucunun dikkat kaynaklarını ve çıkarım işlemlerini koymuştur.Bu konuda en iyi bilinen modeller Kintsch tarafından 1988,1998 ve 2004 yıllarında geliştirilen Bütünleştirme-Yapılandırma Modeli (Construction-Intégration) ile Gernsbacher tarafından 1990, 1996 yıllarında geliştirilen « *Structure Building Framework* » modeli olmaktadır.

Bütünleştirme-Yapılandırma Modeli : Van Dijk ve Kintsch tarafından 1983 yılında geliştirilen anlama modelinin ardından Kintsch 1988, 1998 yıllarında daha açıklayıcı yeni bir anlama modeli önerir. Önceki anlama modeline yakın olan bu model Bütünleştirme-Yapılandırma (Construction-Intégration) modeli olarak adlandırılır. Bu modelde anlama süreçlerinin aşamaları biraz daha geliştirilmiş, anlama yaklaşımı sadeleştirilmiş ve ağırlık bilgileri seçmeden sorumlu süreçlere verilmiştir. Böylece bireyin bir metni anlamak için bir durum modeli oluşturması gereklidir.Bu model bireyin ön bilgileri ile metinde ifade edilen fikirler arasında bağ kurmasını gerektirir. Kintsch bu modelde iki temel aşama belirler. Bunlar bütünleştirme ve yapılandırma aşamalarıdır. Yapılandırma için doğru ön bilgilerin harekete geçirilmesi gereklidir. Bu aşama dört düzey işlemde oluşur. Birincisi dilsel ilişkiler,ikincisi bilgi ağı ile birleştirme, üçüncüsü çıkarım yapma, dördüncüsü tüm öğeler arasında karşılıklı bağ kurmadır. Bütünleştirme aşamasında ise tüm bilgiler yani metin ve önbilgiler arasında bütünleştirme yapılmaktadır.

Structure Building Framework Modeli: Bütünleştirme-Yapılandırma Modelinden sonra Gernsbacher (1990) modeli gündeme gelmiştir. Bu model bir okuyucunun okuma

sürecinde metni anlamak için uyguladığı zihinsel görüntüleri netleştirmeye izin verir. Gernsbacher modeli Kintsch'in Bütünleştirme-Yapılandırma Modeline çok yakındır. Üç aşamalı bir yapı oluşturulur. Bunlar yapının kurulması, yapının geliştirilmesi ve değiştirilmesi olmaktadır. Gernsbacher'e göre okuyucu metnin ilk kelimesinden itibaren zihninde bir yapı oluşturmaya başlar. Bu hipotezi şöyle açıklar. Bir metnin ilk kelimeleri veya ilk cümleleri daha yavaş okunur. Bu ilk öğeleri okumak için daha fazla zaman kullanılması ya da daha fazla süre ihtiyacı, okumaya paralel zihinde bir yapı oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Bu ilk oluşturulan yapı zihin için değerli ve çok önemlidir. Çünkü okunan her yeni öge bu yapıya eklenmektedir. Anlama bu yapıya göre oluşturulmaktadır. Zihinsel yapıda oluşturulan bu çekirdek yapı ilk harekete geçirilen yapıdır. Bir kez kurulan yapı bununla bağlantılı yeni bilgilerle karşılaştıkça giderek geliştirilir. Her yeni bilgi bu çekirdek yapıyı geliştirir ve büyütür. Gernsbacher'e göre çekirdek yapıya yeni bilgiler dört tür bağlantı ile eklenir. Bunlar ilişkisel, nedensel, zamansal ve mekânsal bağlantılar olmaktadır. Ancak Gernsbacher diğer öğelerin bu çekirdek yapıya eklenme süreçlerini kesin bir şekilde açıklamaz.

c.Üçüncü Dönem Anlama Modelleri

Üçüncü dönem araştırmaları birinci ve ikinci dönemin devamı niteliğindedir. Bu araştırmalar *"yeni bir bilgiyi anlama bellekte sürekli görüntüler oluşturur"* ilkesinden hareket ederler. Bu nedenle bellekte depolanan bilgilerle anlamada etkili olan süreçler arasındaki ilişkiyle ilgilenirler. Bu araştırmalar önceki araştırmaları yani anlama ürünü ile okuma süreçlerinin teorik çerçevesini birleştirirler. Anlama ürünü ve süreçlerinin bütünleşik bir yaklaşımını sunarlar. Bir taraftan anlama süreçlerinde uygulanan işlemleri inceler, bir taraftan da anlama ürününü ve süreçlerini etkileyen etkenleri inceler. Amaç anlama süreçlerini ve ürününü bütünleştiren bir teori oluşturmaktır. Bu modellerin önceki modellerden farkı okuma boyunca çıkarımsal ve çeşitli metinsel öğeleri harekete geçirmeyi ve aynı zamanda izlemeyi içermesidir.

Üçüncü dönem anlama modelleri 1990'lı yılların ortalarına doğru geliştirilmeye başlanmıştır. Bu alanda Van den Broek ve arkadaşları tarafından 1996- 2004 yıllarında geliştirilen Landscape Model en yaygın bilinen modeldir. Bu modele göre bilgiler zihnimizde kavramlar biçiminde yerleştirilmektedir. Kavramlar zihnimizde cümle ve cümlecikler halinde yer almaktadır. Van den Broek ve arkadaşları; *"okuma sürecinde okuyucu olaydaki, kişilerdeki, eşyalardaki değişimleri tanır, bu bilgileri zihnine olay yada eşya listesi gibi değil birbiriyle bağlantılı bir şekilde yerleştirir"* (Van den Broek vd. 1996), açıklamasını yapmaktadır. Anlamayı gerçekleştirmek için okuyucu çeşitli çıkarımlar yapar. Çıkarım yapma işlem ve süreci önceki modellerde anlatılanlara benzemektedir. Metindeki bilgileri işleme ise hızlı belleğin sınırlı kapasitesiyle aşamalı olarak yapılmaktadır Landscape Modelin yazarlarına göre metinsel bilgiler cümle veya cümlecikler biçiminde ya da metinde analiz edilen kelime veya kelime grupları gibi yerleştirilmektedir. Okuma ve anlama sürecinin her aşamasında yeni bir bilgi işlenmektedir.

Görüldüğü gibi bilişsel anlama modellerinde anlamaya önce ürün olarak bakılmış, ardından süreç olarak ele alınmış, son çalışmalarda ise her iki anlayış birleştirilmiştir. İlk uygulamalarda bir metni okuduktan sonra zihinde kalan bilgiler üzerinde durulmuştur. Bu amaçla metin sonunda çeşitli sorular verilerek öğrencinin anlama durumu ölçülmeye

çalışılmıştır. Ancak yapılan değerlendirmelerde metni anlamak için sadece kelimelerin anlamını doğru bilmenin ve soruları cevaplamanın yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine anlama süreçlerine önem verilmiş, metindeki bilgileri anlamak için ayrıntılı inceleme çalışmalarına başlanmıştır. Metinler merkeze alınarak ayrıntılı incelemeler yapılmıştır. Metnin konusunu, olaylarını, ana fikrini bulma, içeriğini inceleme gibi çalışmalara çok önem verilmiş, bu etkinliklerle öğrencilerin metinleri iyi anlayacakları düşünülmüştür (Güneş, 2013, Cohen ve Mauffrey, 1990). Okuma sırasında bireyin metni anlamak için gerekli öğelere dikkatini yoğunlaştırması üzerinde durulmuştur. Kısaca bilişsel modeller metinleri anlama etkinliğinin merkezine okuyucunun dikkat kaynaklarını ve çıkarım işlemlerini koymuştur. Böylece okuma süreçleri, bilgi işleme süreçleri ve anlama işlemi birleştirilmeye çalışılmıştır. Sonraki yıllarda yapılan değerlendirmede, öğrencilerin incelenen metinleri iyi anladıkları ancak başka metinleri anlamada sorun yaşadıkları görülmüştür. Bunun üzerine öğrencilerin okudukları metinleri iyi anlamaları değil aynı zamanda anlama becerilerini de geliştirmeleri gerektiği üzerinde çalışmalara başlanmıştır (Lafontaine 2003, Crahay, 1999, Tardif, 1992). Böylece yapılandırıcı anlama modelleri gündeme gelmiştir.

Yapılandırıcı Anlama Modelleri

Yapılandırıcı yaklaşımda bireyin dil ve zihin becerilerinin geliştirilmesi üzerinde önemle durulmaktadır. Bu yaklaşıma göre "Dil, edinilmez, öğrenilir. Dil, bireyin aktif çabalarıyla öğrenilir ve zihinde yapılandırılır." Dil, zihinsel becerileri geliştirmenin en önemli aracıdır. Bu süreçte anlamanın ayrı bir önemi vardır. Anlama öğretimi, anlama becerilerini geliştirme, anlama süreçleri, anlamı yapılandırma, anlama modeli' gibi yeni kavramlar gündeme gelmiştir. Anlama sürecinin aşamaları, geliştirilecek beceriler, yöntem ve teknikler çeşitli araştırmalarla saptanmıştır.

Yapılandırıcı yaklaşımda öğrenci merkezli eğitim anlayışından hareketle öğrencilerin anlama becerilerini geliştirmeye ağırlık verilmektedir. Metin incelemeleriyle öğrencinin anlamayı dolaylı geliştirmesini beklemek yerine doğrudan anlama öğretimi yapılmaktadır. Bu amaçla anlama süreçleri ile teknikleri üzerinde durulmakta, öğrencilere çeşitli etkinliklerle anlama becerileri ve teknikleri öğretilmektedir. Doğrudan öğretim sürecinde iki yaklaşım uygulanmaktadır. Birincisi becerilerin doğrudan öğretimi, ikincisi ise tekniklerin açıklamalı öğretimidir. Ayrıca öğrencinin düşünme, inceleme, seçim yapma, tahmin etme, sorgulama, çıkarım yapma, sıralama, sınıflama, ilişkilendirme, sebep-sonuç ilişkileri kurma, analiz-sentez yapma, değerlendirme gibi zihinsel becerilerini geliştirici tekniklere yer verilmektedir. Böylece yazının anlamını araştırmak, keşfetmek ve zihinde yapılandırmak daha kolay olmaktadır. Kısaca bu yaklaşımda anlama becerilerini geliştirmek için dolaylı değil doğrudan öğretim yapılmaktadır.

Anlama sürecinde anlamlandırma, anlamı yapılandırma ve anlama modeli oluşturma aşamaları birbirinden farklıdır. Bilindiği gibi dinleme ve okuma yoluyla alınan bilgiler, sıralama, sınıflama, ilişkilendirme, sorgulama, değerlendirme gibi çeşitli zihinsel işlemlerden geçirilerek birleştirilmekte ve yeni anlamlar oluşturulmaktadır. Bu işleme anlamlandırma ya da yeni anlam oluşturma denilmektedir. Ardından oluşturulan yeni anlamlar ön bilgilerle birleştirilerek zihne yerleştirilmektedir. Bu işleme anlamı yapılandırma denilmektedir.

Anlamın unutulmaması ve kalıcı olması için mutlaka zihinde yapılandırılması gerekmektedir. Anlamlandırma ve anlamı yapılandırma işlemleriyle anlama modeli oluşturulmaktadır. Yapılandırıcı yaklaşıma göre anlama, bir zihin modeli oluşturma aracıdır. Öğrencinin metindeki bilgileri seçme, düzenleme ve zihinde yapılandırma işlemlerini sürekli yapması, giderek zihninde bir model oluşturmasını getirmektedir. Buna "anlama modeli" denilmektedir. Anlama modeli, çeşitli metinlerle geliştirilmekte ve sürekli okuyarak zenginleştirilmektedir. Öğrenci anlama modeline göre bir dünya algısı ve bakış açısı oluşturmaktadır. Bu nedenle anlama modelini geliştirmeye önem verilmelidir. Öğrenciye aynı tür metin ve yazarların verilmesi, anlama modelinin dar ve sınırlı olmasını getirmektedir. Çeşitli metin ve etkinliklerle öğrencilerin anlama modellerini geliştirmeye yardım edilmelidir.

Yapılandırıcı yaklaşımda öğrencilerin anlama becerilerini geliştirmek amacıyla çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bunlardan etkileşimsel ve süreçsel modeller alanda yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu modellerde anlama süreçleri, geliştirilecek beceriler, kullanılacak teknikler ve yapılacak çalışmalar ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Bu modeller aşağıda özet olarak verilmektedir.

a.Etkileşimsel Model

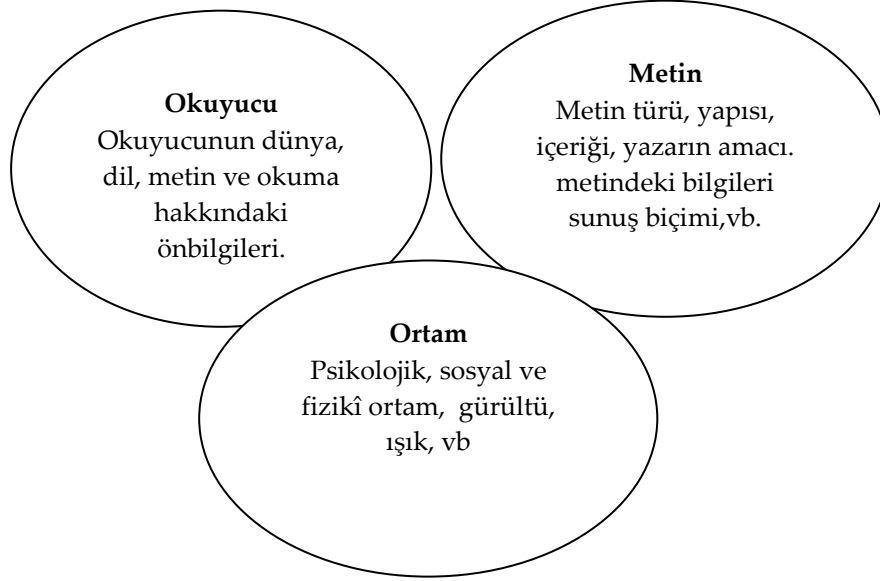
Bu modele göre anlama üç bileşenden oluşan etkileşimsel bir süreçtir. Bunlar okuyucu, metin ve ortamdır. Anlama becerilerini geliştirmek için üç bileşene de önem verilmelidir (Güneş, 2007, Giasson, 1995). Bunlar aşağıda açıklanmaktadır.

Okuyucu: Etkileşimsel modelin en önemli bileşeni okuyucudur. Anlama sürecinde okuyucu bütün bildiklerini yani ön bilgilerini uygulamaya koyar. Bir başka ifadeyle okuyucunun ön bilgi ve deneyimlerine dayalı geliştirdiği bir zihin yapısı vardır. Bu zihin yapısı ve modeli dünyaya bakış açısını belirlemektedir. Okuyucu dünyaya bakış açısına göre metinden bilgileri almakta, ön bilgileriyle birleştirmekte ve yeniden anlamlandırmaktadır. Bu süreçte dile ilişkin bilgiler (ses bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi) ve zihinsel beceriler anlamada etkili olmaktadır. Anlama becerilerini geliştirmek için okuyucunun ön bilgileri ve zihinsel becerileri geliştirilmelidir.

Metin : Anlama sürecinde önemli rol oynayan bileşenlerden biri de metindir. Metin içeriğinin yani bilgi, düşünce ve olayların iyi düzenlenmesi, yazarın anlatım biçimi, amacını ortaya koyma biçimi anlamayı kolaylaştırmaktadır. Metin tipi, yazı türü, metin yapısı ve yazıda sunulan düşünceler anlama sürecinde etkili öğelerdir. İyi düzenlenmiş metin, okuyucunun anlama sürecini kolaylaştırmakta ve başka metinlere yönlendirmektedir. Anlama becerilerini geliştirmek için metin seçimine ve incelemeye de önem verilmelidir.

Ortam : Okuyucunun metinle etkileştiği ve metni anlamaya çalıştığı ortamdır. Bu ortam psikolojik, sosyal ve fizikî ortam olarak ele alınmaktadır. Okuyucunun güdülenmiş olması, metnin okuyucunun ihtiyaçlarına cevap vermesi, okuma zamanı, yeri, araç-gereç gibi öğeler anlama sürecini etkilemektedir (Güneş, 2007, Giasson, 1995).

Etkileşimsel Model

Görüldüğü gibi bu modele göre anlama sürecinde okuyucu, metin ve sosyal ortamlarla sürekli etkileşim içinde olmaktadır. Okuyucu dünya, dil ve metin hakkındaki ön bilgilerini harekete geçirmekte ve bunlar ışığında metindeki anlamı alarak zihninde yapılandırmaktadır. Yapılandırma işlemi, ön bilgilerle yeni bilgilerin karşılaştırılması, önemli olanların seçilmesi, yorumlanması, birleştirilmesi, vb. işlemlerini içermektedir. Bu süreç okuyucunun dil becerilerini de harekete geçirmeyi gerektirmektedir. Bunlar metindeki dil bilgisi, cümle yapısı, imla, yazı türü, vb. olmaktadır. Bu durum düşünmeyi de harekete geçirmekte ve yorumlamayı kolaylaştırmaktadır. Böylece dil ile düşünce arasında etkileşim sağlanmış olmaktadır. Ayrıca okuyucu kendi düşüncelerini yazarın düşünceleriyle karşılaştırmakta ve yazarın düşüncesini nasıl yazıya aktardığını izlemektedir. Böylece okuyucu metin üretme becerilerini de geliştirmektedir.

b. Süreçsel Model

Bu model Van Dijk ve Kintsch tarafından "anlama modeli" olarak geliştirilmiştir. Modelde anlama süreçleri ile anlama becerileri birlikte ele alınmakta, hem anlama becerilerine hem de metinden alınan bilgileri işleme süreçlerine ağırlık verilmektedir. Anlama becerileri üç aşamalı çalışmalara dayalı geliştirilmektedir. Bunlar bilgileri seçme, sıralama ve düzenleme aşamalarıdır.

Seçme: Okuma sürecinde metindeki bütün bilgiler olduğu gibi alınmamaktadır. Okuyucu metindeki bazı bilgileri seçmekte, bazılarını önemli görmemekte ve atlamaktadır. Bu süreç okuyucunun ön bilgisine, zihin yapısına, ilgi ve ihtiyacına dayalı olarak değişmektedir. Bir başka ifadeyle her okuyucu ön bilgisine, zihin yapısına, ilgi ve ihtiyacına göre metindeki bilgileri seçmektedir. Bu nedenle metinde önemli görülen ve seçilen bilgiler arasında farklılıklar olabilmektedir. Diğer taraftan bir metindeki bilgilerin hepsi aynı derecede önem

taşımamaktadır. Bazı bilgiler bir konuyu anlamak ve zihinde yapılandırmak için diğerlerinden daha önemli olmaktadır. Hatta bazı bilgiler reçete gibi bir işlemin bütün aşamalarını açıklamaktadır. Bu tür bilgilerin seçilerek alınması anlama sürecini kolaylaştırmaktadır. Anlama sürecinde metindeki önemli ve önemsiz bilgileri ayırt etme ve seçme becerilerinin geliştirilmesi önemli olmaktadır.

Sıralama: Metinden seçilen bilgiler önem derecesine göre sıralanmaktadır. Önem derecesini ve sırasını okuyucu belirlemektedir. Okuyucu ilgi ve ihtiyacına göre önemli gördüğü bilgileri birinci plana almaktadır. Buna bilgiler arasında hiyerarşi oluşturma da denilmektedir. Bu süreçte okuyucunun kültürel ve psikolojik durumu, metinlerin içeriği, konusu da önemli rol oynamaktadır. Bilgileri seçme ve sıralama işlemi anlamayı etkilemektedir. Bu nedenle okuyucunun bilgileri önem derecesine göre sıralama becerilerine ağırlık verilmelidir.

Düzenleme ve Yapılandırma: Sıralanan bilgiler çeşitli işlemlerle zihinde düzenlenmektedir. Metinden alınan bilgiler inceleme, sorgulama, değerlendirme gibi zihinsel işlemlerden geçirilmekte, okuyucunun ön bilgileriyle birleştirilerek yeniden anlamlandırılmaktadır. Böylece okuyucu metinden seçtiği bilgilerle kendi bilgilerini bütünleştirmekte ve yeni anlamlara ulaşmaktadır. Daha sonra bunları zihnindeki yapıya yerleştirmektedir. Bilgileri düzenleme ve zihinde yapılandırma işlemleri üç farklı düzeyde gerçekleştirilmektedir. Birincisi metnin küçük yapıları, ikincisi metnin büyük yapıları üçüncüsü ise anlama modeli düzeyinde yapılandırma işlemleridir.

1.Küçük Yapıları Yapılandırma: Metnin küçük yapıları kelime,deyim,cümlecik ve cümleden oluşmaktadır. Bu düzeyde bir kelimenin, deyim, cümleciğin ve ya cümlenin anlamı zihinde yapılandırılmaktadır. Cümleyi anlamak için kelimelerin anlamını bilmek yeterli değildir. Cümlenin bütün anlamına ulaşmak gerekmektedir. Cümleyi anlamak için cümledeki kelime, deyim ve cümleciklerin anlamları birleştirilmektedir. Bir cümleyi anlamak demek, cümleyi oluşturan düşünceleri sıralamak demektir. Okuyucunun cümledeki bu düşüncelerden bazılarını seçmesi, önem derecesine göre sıralaması ve anlamlandırmasına küçük yapıları yapılandırma denilmektedir.

2.Büyük Yapıları Yapılandırma: Metnin büyük yapıları, metnin paragrafları,en belirgin bölümleri ya da tümüne denilmektedir. Bu düzeydeki yapılandırma işlemleri metnin bir paragrafındaki, bir bölümündeki ya da genelindeki anlamdan hareket edilerek yapılmaktadır. Yapılandırma sürecinde okuyucu metindeki bazı anlamları seçmekte, önem derecesine göre sıralamakta, ön bilgileriyle birleştirmekte ve anlamlandırmaktadır. Bir metni anlamak için metindeki bilgilerin tamamını ya da büyük yapıyı şenel olarak zihinde canlandırmak demektir.

3.Anlama Modelini Düzenleme: Bu aşamada metinden alınan anlamlar zihinde düzenlenmektedir. Her okuyucunun kendine özgü oluşturduğu bir zihin düzenleme modeli vardır. Buna "anlama modeli" denilmektedir. Metni anlamak için mutlaka bir anlama modeli oluşturmak gerekmektedir (Fayol, Gombert, 1999,1992). Okuyucu anlama modelini, okuduğu metinlerden yararlanarak geliştirmektedir.Yani metnin küçük ve büyük yapılarından oluşturduğu anlamlarla her defasında yeniden düzenlemektedir. Okunan metinlerin çeşitli olması anlama modelinin geniş ve esnek olmasını, hep aynı tür metinlerin

ve yazarların okunması ise anlama modelinin dar ve tek tip olmasına neden olmaktadır. Giderek okuyucu anlama modeline göre bir dünya algısı ve bakış açısı oluşturmaktadır (Güneş, 2007, Crinon, 1995).Bu nedenle anlama modelini geliştirme etkinlikleri önemli olmaktadır.

Görüldüğü gibi süreçsel modele göre okuyucu metindeki bazı bilgileri seçmekte,bunları önemine göre sıralamakta, düzenlemekte ve yapılandırmaktadır.Bilgileri düzenlerken önce metnin küçük yapıları, ardından büyük yapıları ele alınmakta ve giderek anlama modeli geliştirilmektedir.Anlama becerilerini geliştirmek için bilgileri seçme, sıralama ve düzenleme çalışmalarına önem verilmelidir.

Anlama Süreçleri

Anlama modelleri ve çeşitli araştırmalardan hareketle, Giasson, Fayol,Lagache gibi uzmanlar anlama sürecinin aşamalarını ve geliştirilecek becerileri saptamışlardır.Anlama öğretiminde uygulanan bu süreçler şöyledir:

1.Küçük Yapıları Anlama: Cümleyi ve cümledeki bilgileri anlama süreçleridir. Bir cümledeki kelimeleri, deyimleri, cümlecikleri ve cümleyi anlama söz konusudur.Bu aşamada aşağıdaki becerilerin geliştirilmesine çalışılır.

-Kelimeleri tanıma: Cümledeki kelimeleri tanıma ve anlamını bulma işlemlerini kapsamaktadır.

-Deyim ve cümlecikleri anlama: Cümledeki deyim ve cümlecikleri anlamak için kelimeler anlamlı olarak birleştirilmektedir. Ardından deyim ve cümleciklerin anlamı bulunmaktadır.

-Küçük yapılardaki bilgileri seçme: Deyim ve cümleciklerdeki bazı anlamları seçme, önem derecesine göre sıralama, birleştirme ve cümleyi anlamlandırma işlemleridir.Bu sürecin geliştirilmesi için öğrencilere cümledeki hangi bilgilerin önemli olduğu öğretilmeli ve anlama üzerinde çalışılmalıdır.

2.Anlamları Bütünleştirme: Bu aşamada cümleler arasında bağ kurulmakta ve cümlelerin anlamları birleştirilmektedir.Cümleler birleştirilerek paragrafın anlamına ulaşılmaktadır. Cümleler ve anlamlar arasında bağ kurma işlemleri yapılmaktadır.Bunlar:

-Cümle bağlarını tanıma: Cümleler arasındaki bağları tanıma ve anlama ilgili işlemlerdir. Örneğin “ ve,ile, de ”gibi bağlaçları tanıma ve anlama gibi.

-Mantık bağlarını anlama: Metinde anlam bağlarını sağlayan kelimeleri tanıma ve anlama işlemlerini kapsamaktadır. Örneğin “fakat,ancak, tam tersine ” gibi .

-Çıkarım yapma : Metindeki bilgilerden hareketle metinde verilmeyen bilgileri bulma ve metnin anlamını genişletme işlemleridir. Çıkarım yapma, metinde sunulan ipuçlarından hareketle gerçekleştirilmektedir.Örneğin, metindeki bilgilerden “olayın geçtiği zamanı, saati, yeri, mevsimi veya kişinin duygularını bulma ” gibi.

3.Büyük Yapıları Anlama: Bu aşama metnin tamamını anlamaya dönük çalışmaları içermektedir. Bu süreçte şu işlemler yapılmaktadır:

-*Ana fikri belirleme*: Metnin ana fikrini belirleme işlemlerini kapsamaktadır.

-*Metni özetleme*:Metinde sunulan anlamları özet haline getirme işlemleridir.

-*Metin yapısını tanıma*:Metnin yapısını tanıma ve bu yapıyı izleyerek metni anlama işlemleridir. Okuyucu iyi anlamak ve bilgileri zihnine yerleştirmek için metin yapısından hareket etmelidir.

4.Anlamı Yapılandırma: Okuyucu, metinden bazı bilgileri ve anlamları seçmektedir. Anlamları seçmede inceleme, karşılaştırma, ilişkilendirme, sorgulama gibi çeşitli zihinsel işlemlerden yararlanmaktadır. Bu işlemler, hem anlamayı hem de okuyucunun metinde işlenen bilgileri izlemesini, kontrol etmesini, seçmesini ve önem derecesine göre sıralamasını kolaylaştırmaktadır. Ardından metinden seçilen anlamlar okuyucunun ön bilgileriyle bütünleştirilmekte, yeniden anlamlandırılmakta ve zihninde yapılandırılmaktadır. Bu işleme anlamı yapılandırma denilmektedir. Anlama becerilerini geliştirmek için bu süreçlere ve becerilere önem verilmeli, anlama becerilerini geliştirmeye erken yaşlarda başlanmalıdır.

Görüldüğü gibi yapılandırıcı anlama modellerinde öğrencilerin anlama becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla doğrudan anlama öğretimi öngörülmektedir. Dünyamızda son yıllara kadar “anlama öğretimi” veya “anlama becerilerini geliştirme” gibi bir eğitimden hiç bahsedilmemiştir. Pressley, “öğrencilerin anlama becerilerinin okullarda sürekli olarak değerlendirildiğini, ancak anlamının öğretilmediğini” belirtmektedir. Pressley’e göre bazı öğrenciler sürekli çalışmaya rağmen anlama becerilerini geliştiremiyorsa, ya verilen alıştırmalar öğrencilere uygun değildir ya da alıştırmalarla öğrencilerin anlamaları geliştirilememektedir. Pressley, “Bu anlayışı değiştirmek için kavramsal bir devrim gereklidir.”diyerek anlamının öğretilmesi ve öğrencilerin anlama becerilerinin geliştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılmasını vurgulamaktadır (Pressley, 1997).Bu anlayış yapılandırıcı anlama modelleriyle uygulamaya aktarılmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizdeki Uygulamalar

Ülkemizde uzun yıllar davranışçı yaklaşımla Türkçe öğretimi yapılmıştır.Bu durum çeşitli Türkçe öğretim programlarında ve özellikle 1981 Türkçe Öğretim Programında açıkça görülmektedir.Anılan Programda davranışçı yaklaşımın gereği hedef davranışlar sıralanmış ve öğrencilere bu davranışların öğretilmesi öngörülmüştür. Türkçe öğretimi, anlama, anlatım ve dil bilgisi olarak üç alanda yapılandırılmıştır.Anlama başlığı altında dinleme, izleme, okuma ve anlama tekniğine, anlatım başlığı altında ise sözlü ve yazılı anlatıma yer verilmiştir. Ancak programda anlama becerilerini geliştirmeye ağırlık verilmemiştir. Yapılandırıcı yaklaşım 2005 yılında hazırlanan Türkçe (1-5) Öğretim Programında temel alınmıştır. Programda yapılandırıcı anlama modellerinden hareketle geliştirilecek anlama becerileri kazanımlar olarak verilmiştir. Anlama becerilerini geliştirmede yararlanılacak anlama teknikleri ile etkinlikleri sıralanmıştır. Programda, tahmin etme, sorgulama, özetleme ve anlamı açıklama gibi dört özel anlama tekniği ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Anlama becerilerini geliştirmek için sıralama, sınıflama, eleştirme, tahmin etme, ilişki kurma, özetleme, analiz-sentez ve değerlendirme gibi etkinliklere geniş yer verilmiştir.

Öğrencilerimizin anlama becerilerini geliştirmede başta öğretmenlerimiz olmak üzere eğitim alanındaki herkese büyük görevler düşmektedir. Dileğimiz eğitim sürecinde anlama modellerinin iyi uygulanması, anlama becerileri gelişmiş, düşünen, sorgulayan ve sorun çözen bireylerin yetiştirilmesidir.

Kaynaklar

- Alamargot, D. (2001). *L'acquisition des connaissances*. In C. Golder, D. Gaonac'h (Eds.). *Enseigner à des adolescents. Manuel de Psychologie. Coll. Profession Enseignant*. Hachette Education. pp. 78-113.
- Bailly, D. (1997) *Didactique de l'anglais (1) Objectifs et contenus de l'enseignement*, Paris : Nathan.
- Boileau, L. D. (2002). *Des enfants sans langage*, Paris, Odile Jacob.
- Cohen I., Mauffrey A., (1990) *Vers une nouvelle pédagogie de la lecture*, Armand Colin.
- Crahay, M. (1999). *Psychologie de l'éducation*, Paris : Editions PUF.
- Crinon, J. (1995). *Retour aux bases pour l'apprentissage de la lecture*, IUFM de Créteil.
- Fayol, M., Gombert, J.E., (1992). *Psychologie cognitive de la lecture*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Fayol, M., Gombert J.E., (1999). *L'apprentissage de la lecture et de l'écriture*, Manuel de Psychologie de l'enfant. Bruxelles
- Giasson, J. (1995). *La lecture : De la théorie à la pratique*, Éditeur Gaëtan Morin, Montréal.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Ankara: Nobel Yayınları
- Güneş, F. (2009). *Hızlı Okuma ve Anlamı Yapılandırma*, Ankara: Nobel Yayınları
- Güneş, F. (2013). *Türkçe Öğretimi Yaklaşım ve Modeller*, Ankara : Pegem A Yayınları
- Kirady, G. (2000). *La maternelle, école de la parole*, CRDP Pays de la Loire.
- Lachapelle, C. (2006). *Les stratégies de compréhension en lecture*, Ministère de l'Éducation de la Saskatchewan.
- Lafontaine, D. (2003). *L'engagement des jeunes de 15 ans à l'égard de la lecture*, Caractères, 10, 29-40.
- Lemire, G. (2005). *Fondements théoriques 1 Assises constructiviste, socio-constructiviste et cognitiviste*, Université Laval, <http://www.cours.fse.ulaval.ca/fr>
- Mason, T. (2001). *Langue et enfance : Chomsky et ses critiques*, formation des PE2 à l'IUFM de Versailles entre 1994 – 2001, Université de Paris.
- Mbengone Ekouma, C. (2006). *Roles des Facteurs de variabilité Culturelle et Linguistique dans la compréhension et le rappel de textes en langue seconde*, Université Paris 8 – Vincennes – Saint Denis.
- Saskatchewan (2001). *Philosophie et méthodes d'enseignement*, Ministère de l'Éducation de la Saskatchewan
- Saskatchewan. (2000). *Programme d'études*, Ministère de l'Éducation de la Saskatchewan
- Sylvestre, E. (2006). *Améliorer La Compréhension De Textes Au Cycle 3 De L'école Primaire : Les Effets D'un Entraînement Informatisé Des Stratégies De Contrôle*, Université Grenoble II, Pierre Mendès, France

Tardif, J.(1999). *Le transfert des apprentissages*.Montréal, Éditions Logiques.

Tardif, J. (1997). *Pour un enseignement stratégique*.Montréal : Editions Logiques.